

Alkoholilain muutoksen ja pandemian vaikutuksia anniskelualalla

Selvitys toimialan yritysten taloudellisesta
kehityksestä ja velvoitteidenhoitokyvystä vuosina
2018–2023

Selvitys 7/2023

Julkaisun nimi:

Alkoholilain muutoksen ja pandemian vaikutuksia anniskelualalla

Tekijät:

Analyttikko: Tuija Hannula, Sini Hurmerinta, Asiantuntija: Olavi Kärkkäinen

Diaarinumero: VH/Harmaan talouden selvitysyksikkö
/3571/02.98.00.00/2023

Julkaisija: Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö

Julkaistu: 22.8.2023, päivitetty 7.9.2023

Julkaisutapa: Sähköinen (PDF)

Julkisuus: Julkinen

Lisätietoja medialle:

Johtaja Janne Marttinen, puh. 029 512 6066

Apulaisjohtaja Marko Niemelä, puh. 029 512 6070

Muut yhteydenotot htsy@vero.fi

Julkaisualustat harmaa-talous-rikollisuus.fi ja harmaatalous.fi (vain luvituille viranomaisille)

Velvoitteidenhoitoselvityksen voi pyytää ilmiöselvityksessä kuvatun ryhmän perusteella. (Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä (1207/2010) 5:3 §)

Harmaan talouden selvitysyksikön selvityksissä esitetyt näkemykset ja tulokintakannanotot ovat yksikön omia, eivätkä ne sido Verohallintoa tai muita viranomaisia.

Tiivistelmä

Selvityksessä on tutkittu covid-19 pandemian vaikutuksia alkoholijuomien anniskeluyritysten velvoitteidenhoitoon ja talouteen. Selvityksessä tuodaan esille anniskelutoiminnan harmaata taloutta, väärin toimimisen tapoja ja valvonnan menetelmiä sekä valvonnasta saatavia havaintoja viranomaistietoja hyödyntäen. Lisäksi perehdytään alkoholilain (1102/2017) muutoksen mukanaan tuomiin vaikutuksiin luvanvaraisen elinkeinon lupa- ja verovalvonnassa sekä vaikutuksiin toimenpiteissä harmaan talouden torjumiseksi. Selvityksessä tutkitaan anniskelua harjoittavien yritysten taloutta ja siinä tapahtuneita muutoksia tutkimusjakson aikana vuosina 2018–2021. Lisäksi verovelkojen kehitys tarkistettiin 6/2023.

Anniskelutoiminnassa harmaa talous uppoaa laillisen liiketoiminnan rakenteisiin ns. piilorikollisuutena, taloudellisina rikkomuksina ja laiminlyönteinä. Harmaan talouden esiintymismuodot ovat olleet toteutetuissa valvontahankkeissa samankaltaisia ja niissä korostuvat tulojen salaaminen. Suomalaisista anniskeluravintoloista 64 prosentilla liikevaihto oli alle 400 tuhatta euroa vuonna 2020 ja 54 prosentilla yrityksiä henkilöstömäärä oli enintään 9 henkeä.

Harmaan talouden tunnistamiseksi valvonnassa on olennaista käyttää laajasti viranomaistietoa, kuten Harmaan talouden selvitysyksikön asiakasluokittelu- ja velvoitteidenhoitoselvityspalvelua sekä esimerkiksi maksupääteliikenteen ja tavarantoimittajien vertailutietoja. Alkoholilain (1102/2017) muutos vuonna 2018 on johtanut luvanhaltijoiden itse ilmoittamien valvontatietojen määrän vähentymiseen ja laadun heikkenemiseen.

Pandemian mukanaan tuomat viranomaisten asettamat rajoitukset kansalaisten liikkumisessa ja Majoi- tus- ja ravitsemistoimialan (MARA-liiketoiminnan) aukioloajoissa sekä asiakaspaikkarajoituksissa näkyvät toimialan yritysten liikevaihdon määrässä, henkilöstön määrässä, maksettujen palkkojen määrän muutoksena ja verojalanjäljessä erityisesti vuodesta 2019 vuoteen 2020. Nettoveronmaksut putosivat liki kahdeksan prosenttia. Yritykset, jotka ovat olleet verovelkaisia ja joilla oli huono maksukyky ovat pandemian aikana lopettaneet toimintansa tai ajautuneet konkurssiin. Kun konkurssit ja liiketoiminnan lopettaminen pienensivät velkojen ja velkaisten yritysten määrää, toimialan taloudellinen asema vahvistui: taseet kasvoivat, liikevaihto lisääntyi, maksuvalmius ja vakavaraisuus paranivat, tappiollisten yritysten määrä väheni ja negatiivisen oman pääoman yritysten määrä väheni.

Anniskeluluvanhaltijoiden verovelat pienensivät vuosien 2020 ja 2021 aikana yli 20 miljoonaa euroa. Syyinä on ollut muun muassa liiketoiminnan loppuminen sekä konkurssit. Näissä tapauksissa verovelkoja ei ole maksettu, vaan ne ovat jääneet veronsaajan vahingoksi. Maksamatta on jäänyt noin 20 miljoonaa euroa vuosina 2020–2021. Verovelkojen kasaantumiseen on merkittävästi vaikuttanut luvanhaltijoiden taloudellisten edellytysten valvonnan väheneminen pandemian aikana ja uuden alkoholilain (1102/2017) voimaan tulo. Anniskeluluvanhaltijoiden verovelan massa on jälleen kasvanut noin 8 miljoonaa euroa 31.12.2021 jälkeen 6/2023 mennessä ja oli 20,4 miljoonaa euroa.

Koronatukien vaikutus anniskeluluvanhaltijoiden toipumiseen ja talouden lukujen parantumiseen oli loppujen lopuksi vähäinen. Tukien osuus oli liikevaihtoon ja taseisiin suhteutettuna vähäinen.

Suoraan anniskelulupaan vaikuttavat pysyvät ja määräaikaaiset peruuttamis-seuraamukset ovat tilaston perusteella vuonna 2018 ja sen jälkeen käytännössä loppuneet kokonaan. Laiminlyöntien seuraamuk- sissa on asemansa vahvistanut luvan peruuttamisen sijaan hallinnollinen seuraamusmaksu (300–1 000 euroa). Seuraamuskäytännössä on lisääntynyt moniportainen asteittain kovenevan seuraamuksen mää- räminen, alkaen omatoimisesta virheen korjaamisesta seuraamusmaksuun.

Avainsanat: Ilmiöt; pandemia; talous; lainsäädäntö

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Selvityksen taustaa	1
1.2	Selvityksen tarkoitus.....	2
1.3	Selvityksen aineisto ja rakenne	2
2	Mitä on anniskelutoiminnan harmaa talous	4
2.1	Harmaa talous Suomessa	4
2.2	Ravintola-alan harmaan talouden riskitekijät	6
2.3	Anniskelutoiminnan ja harmaan talouden valvonta	9
2.4	Erilaisia tulonsalauksen ja harmaan talouden tekotapoja.....	10
2.5	Alkoholiviranomaisen valvontatilastoja	12
3	Yritysten talous, velvoitteidenhoito ja häiriöt	15
3.1	Kaikki yritykset	15
3.2	Kohdejoukko	15
3.2.1	Luvanhaltijoiden liiketoiminnan laajuuden mittareita	16
3.2.2	Velvoitteiden hoidon mittareita	17
3.2.3	Pienten osakeyhtiöiden talouden tunnuslukuja	19
3.2.4	Kohdejoukon yrityksille maksetut koronatuot ja niiden vaikutus yritysten tulokseen ja vakavaraisuuteen	20
3.2.5	Talouden häiriötekijöitä kaikki yritykset.....	21
3.3	Vastuuhenkilöt.....	21
4	Toimialakehitys 2022–2023	22
5	Johtopäätökset ja pohdintaa	23
6	Lähteet	25
7	Luettelo kuvioista ja taulukoista	27

1 Johdanto

1.1 Selvityksen taustaa

Alkoholijuomien anniskelu on luvanvaraista elinkeinotoimintaa ja se on osa majoitus- ja ravitsemiselinkeinoja. Luvan alkoholijuomien anniskeluun myöntää toimipaikan alueen aluehallintovirasto (myöh. AVI) ja alkoholihallinnon rekisterien ylläpitäjä on Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (myöh. Valvira). Selvityksessä perehdytään alkoholijuomien anniskelutoiminnan harmaan talouden riskeihin ja esitellään joitakin harmaan talouden väärin toimimisen tapoja, joita esiintyy elinkeinossa. Selvityksessä arvioidaan talouslukujen valossa anniskeluyritysten tilannetta Suomessa vuosina 2018–2023.

Anniskelutoiminta on kokenut muutaman vuoden sisällä merkittäviä muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet viranomaisen mahdollisuuksiin toimia ja vaikuttaa toimialan harmaan talouden valvontaan ja toimenpiteisiin sen torjumiseksi.

Yksittäisenä suurimpana harmaan talouden toimintaan vaikuttavana tekijänä voidaan pitää alkoholilain (1102/2017) voimaantuloa 1.3.2018. Lain muutoksessa uudistettiin anniskeluluvan myöntämisen yleiset edellytykset 12 §:ssä ja luvanvaraisessa elinkeinossa toimivien yleiset edellytysvaatimukset lain 13 §:ssä sekä hallituksen esityksen kirjaus lain 10 luvussa mainittujen seuraamusten määräämiseksi moniportaisesti 72 §:n mukaisesti. Alkoholilain uudistuksen hallituksen esityksessä ohjattiin lain mukaisten seuraamusten määräämistä aikaisemmasta KHO:n vahvistamasta linjasta poikkeaviin kevyempiin seuraamusratkaisuihin. Määräaikainen anniskeluluvan peruutus sanktiona on käytännössä muuttunut 300–1 000 euron hallinnolliseksi seuraamusmaksuksi.¹

Lisäksi määräajoin valvontaviranomaiselle tehtävistä ilmoituksista annettiin sosiaali- ja terveysministeriön asetus alkoholilain valvonnasta (158/2018) (STM:n asetus), jonka 9 §:ssä määritetään viranomaiselle annettavat juoksevan liiketoiminnan ja mahdollisesti päättyneen liiketoiminnan ½-vuotisilmoituksella annettavat tiedot.² Anniskeluluvan haltijan on ilmoitettava aluehallintovirastolle kaksi kertaa vuodessa (ns. 1/2- vuotisilmoitus) alkoholijuomien anniskelunsa arvo, henkilökunnan määrä sekä alkoholijuomien vähittäismyyntinsä määrä ja arvo, jos anniskelupaikassa harjoitetaan alkoholijuomien vähittäismyyntiä. Lisäksi

¹ Alkoholilaki 71 §.

² STM:n asetus 9 §. Alkoholijuomien valmistajan, tukkumyyjän ja maahantuojan on tehtävä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle: 1) perusilmoitus valmistetusta tai maahantuodusta alkoholijuomasta ennen sen luovuttamista markkinoille; 2) kuukausittain raportti tukkumyyntinä myydyistä alkoholijuomista; 3) kuukausittain raportti maahantuoduista alkoholijuomista, jos kyse on anniskelu- tai vähittäismyyntiluvan haltijan omasta maahantuonnista; 4) kolme kertaa vuodessa raportti valmistetuista alkoholijuomista. Väkiiviinan valmistajan, myyjän ja maahantuojan on tehtävä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle: 1) perusilmoitus valmistetusta tai maahantuodusta tuotteesta ennen sen luovuttamista markkinoille; 2) kuukausittain raportti myydyistä tuotteista; 3) kerran vuodessa denaturoimisaine- ja ostajakohtainen ilmoitus alkoholilain 53 §:n 2 momentissa tarkoitettua lievästi denaturoidun väkiiviinan myynnistään. Alkoholijuomien vähittäismyyntiluvan haltijan on ilmoitettava lupaviranomaiselle kerran vuodessa alkoholijuomien ja elintarvikkeiden myyntinsä arvo. Anniskeluluvan haltijan on ilmoitettava lupaviranomaiselle kaksi kertaa vuodessa alkoholijuomien anniskelunsa arvo ja henkilökuntansa määrä sekä alkoholijuomien vähittäismyyntinsä määrä ja arvo, jos anniskelupaikassa harjoitetaan alkoholijuomien vähittäismyyntiä. Anniskeluluvan haltijan on lisäksi tehtävä lupaviranomaiselle kaksi kertaa vuodessa ilmoitus alkoholilain 46 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla hankimiensa alkoholijuomien määrästä ja arvosta.

anniskeluluvan haltijan on ilmoitettava vähittäismyyntiluvan haltijalta anniskeluun hankittujen alkoholijuomien määrä ja arvo. STM:n asetus ja sen nykyinen tulkinta alkoholiviranomaisessa supistaa tiedonsaantia luvan haltijalta.

Pandemia vaikutti anniskeluluvan haltijoiden talouteen ja liiketoimintaan merkittävästä, koska pandemian leviämisen estämiseksi anniskelupaikkoihin kohdistettiin voimakkaita aukiolo rajoitteita ja asiakaspaikkarakoiteita erityisesti vuonna 2020. Rajoitteiden aiheuttamia vaikutuksia tutkitaan erityisesti kappaleessa kolme.

Harmaan talouden selvitysyksikössä (myöhemmin Selvitysyksikkö) on laadittu vuosittain asiakasluokitteluja alkoholihallinnon omaa Valviran ja Aluehallintovirastojen yhdessä laatimaa yleistä tilannekuvaa varten. Valvonta on toimialan taloudellisten edellytysten, luotettavuuden, velvoitteidenhoidon ja harmaan talouden ilmiöiden tunnistamista sekä luvanvaraisen toiminnan edellytysten seuraamista. Seurattavina asioina ovat olleet muun muassa verovelkaisuus, arvioverotus, oman pääoman menetys ja ennakkoperintärekisteristä poistaminen.

1.2 Selvityksen tarkoitus

Selvitys anniskelutoiminnasta tarkastelee mitä elinkeinossa on tapahtunut vuosien 2018–2021 välisenä aikana, kun covid-19 pandemia on häirinnyt elinkeinon toimintaedellytyksiä, taloutta ja vakavaraisuutta. Lisäksi selvityksessä kuvataan elinkeinon harmaata taloutta, aikaisemmin tutkittua harmaan talouden määrää ja erilaisia harmaan talouden toimintatapoja. Selvitys tarjoaa tietoa anniskeluelinkeinon muuttuneesta toimintatilanteesta ja toimintaympäristöstä vuosilta 2018–2021. Lisäksi perehdytään toimialan valvontaan, seuraamuksiin ja maaliskuussa 2018 voimaan tulleen alkoholilain muutoksen vaikutukseen.

Pandemian aikana yritysten talous on ollut erityisen tiukalla, kun julkisen vallan asettamat rajoitukset ovat rajoittaneet aukioloaikoja, asiakasmääriä ja tuoneet tulorahoituskriisin yrityksiin. Anniskelutoiminnan yritykset saivat pandemian aikana ns. Koronatukia. Koronatukien vaikutusta ja merkitystä tutkitaan kohdejoukon yrityksistä. Selvityksen hypoteesina on, että yritykset ovat joutuneet etsimään uusia keinoja talouden sopeuttamiseen, hakemaan koronatukia ja etsimään uusia toiminnan muotoja, myös luovia sellaisia. Pandemian aikana myös harmaa talous ja velvoitteiden laiminlyönti saivat uusia muotoja.

1.3 Selvityksen aineisto ja rakenne

Selvityksen aineistona on käytetty Verohallinnon tietokannasta saatuja ilmoitus- ja taloustietoja sekä Valviran ALLU-asianhallintajärjestelmään rekisteröityjen anniskeluluvan haltijoiden y-tunnuksia vuosilta 2018–2021. Valvirasta on saatu selvitystä varten tietoja, joissa on lupa- ja tunnistetiedot. Alkoholihallinnon tekemistä tarkastuksista ja annetuista seuraamuksista on toimitettu tilasto vuosilta 2011–2021.

Selvitys koostuu johdannosta, kolmesta pääluvusta ja johtopäätöksistä. Selvityksen toisessa luvussa tarkastellaan elinkeinon harmaata taloutta ilmiönä, erilaisina väärin toimimisen tapoina ja alkoholilain muutoksen vaikutuksia. Kolmannessa luvussa tarkastellaan asiakasluokittelun tiedoilla kohdejoukon yritysten velvoitteidenhoitoa, taloutta, harmaan talouden

riskijoukkoja ja muutoksia vuosien 2018–2021 aikana. Neljännessä luvussa selvitetään lyhyesti yritysten taloudellinen tilanne ja velvoitteidenhoito 6/2023.

2 Mitä on anniskelutoiminnan harmaa talous

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan tilaamassa selvityksessä ”Suomen kansainvälistyvä harmaa talous” on arvioitu ravintola-alan harmaan talouden määrää. Selvitystä on tässä käytetty antamaan perustietoa elinkeinon harmaan talouden ilmiön laajuudesta³. Anniskelutoiminnan harmaan talouden torjunnasta on lisäksi koottu tiedot kahden Verohallinnon tarkastushankkeen tuloksista vuosilta 2003–2006 ja 2015–2016.

2.1 Harmaa talous Suomessa

Harmaata taloutta⁴ torjuvien viranomaisten näkökulmasta harmaa talous tarkoittaa sitä, että yritykset yrittävät hankkia itselleen taloudellista etua laiminlyömällä niille kuuluvia lakisääteisiä maksuja ja velvoitteita. Harmaata taloutta on mm. pimeä työnteko, johon voi liittyä sosiaalietuuksien väärinkäytöksiä.

Harmaan talous on piilorikollisuutta, josta osa tulee viranomaisten tietoon. Suomessa esitetään MARA-elinkeinosta⁵ usein eduskunnan tarkastusvaliokunnan tilaaman tutkimuksen tuloksia.⁶ Vaikka harmaa talous sisällytetään osaksi verovajetta, ovat tutkimustulokset ja arviot verovajeen määrästä pääsääntöisesti pienempiä kuin arviot harmaan talouden määrästä.⁷ Tutkimustuloksien erot johtuvat siitä, että käytetyt tutkimusmenetelmät ja aineistot poikkeavat toisistaan. EU:n jäsenmaiden keskimääräinen arvio harmaan talouden määrästä oli, että 11,6 prosenttia yksityisen sektorin työpanoksesta jäi ilmoittamatta (Suomi 9,3 %).⁸ Suomen eduskunnan teettämässä tutkimuksessa harmaan talouden määräksi arvioitiin 5,5–7,5 prosenttia bruttokansantuotteesta.⁹ Majoitus- ja ravitsemistoimialoilla piilotalouden määräksi arvioitiin vuonna 2008 noin 13 700 henkilötyövuotta, 274 miljoonaa euroa eli runsas 10 prosenttia toimialan tuottamasta arvonnäköisestä. Veromenetyksen arvioitiin olevan ennakkoperinnän osalta noin 70 miljoonaa euroa.¹⁰ Yhteensä kokonaan ilmoittamatta jäänyt tai ilmoitettu, mutta maksamatta jäänyt arvonnäkövero oli lähes 170 miljoonaa euroa vuonna 2008.¹¹

Harmaan talouden selvitysyksikkö on mittaamisselvityksessään pimeän työn määrästä 4/2022 on havainnut ravitsemisalalan olevan yksi riskitoimialoista (sija 6.), kun tutkittiin

³ Tutkimus on koko MARA alasta (toimialat 55–56) ei pelkästään anniskelutoiminnasta.

⁴ Laissa Harmaan talouden selvitysyksiköstä 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan harmaalla taloudella tarkoitetaan organisaation sellaista toimintaa, josta aiheutuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, tapaturma- tai työttömyysvakuutusmaksujen taikka tullin perimien maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman palautuksen saamiseksi.

⁵ Majoitus- ja ravitsemiselinkeinot, toimialat 55 ja 56 TOL 2008

⁶ Suomen kansainvälistyvä harmaa talous: Ravintola-ala (s. 64–87): https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskunta-toimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

⁷ Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (s. 79): https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

⁸ <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19002&langId=en>

⁹ Suomen kansainvälistyvä harmaa talous: https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

¹⁰ Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (s. 79): https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

¹¹ Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (taulukko 8): https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

toimialajakauman mukaista riskiä. Liikevaihdoltaan suurimmaksi riskiluokaksi muodostuivat yritykset, joiden liikevaihto oli alle 400 tuhatta euroa. Harmaan talouden yritysten suhteellinen osuus eri toimialojen yrityksistä oli ravitsemistoimialalla korkein, noin 17 prosenttia.¹²

Verohallinnossa harmaan talouden torjunta keskittyy verorikoksien estämiseen ja selvittämiseen erilaisin työkaluin. Torjuntatyötä tehdään yritysten rekisteröintien yhteydessä ja ilmoitustietojen oikeellisuuden valvonnassa. Tärkeää on petollisen toiminnan tehokas keskeyttäminen. Toimijoihin, joihin liittyy merkittävä veroriski, tehdään lähtökohtaisesti verotarkastus. Tarkastus voidaan tehdä myös samanaikaisesti esitutinnan kanssa. Osa Verohallinnon henkilöstöstä on erikoistunut vakavamman harmaan talouden torjuntaan.

Verohallinto tekee vero- ja muiden talousrikosten torjuntatyötä myös yhteistyössä eri viranomaisten kanssa, kuten esimerkiksi Tulli, poliisi, Aluehallintovirastot ja maahanmuuttoviranomaiset. Valvontatapahtumissa selvitetään laajemmin tietyn toimialan yritysten toimia. Yhteistyö varmistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan erilaisten talousrikoksiin liittyvien ilmiöiden valvonnassa, tunnistamisessa sekä torjumisessa.¹³

Anniskeluravintoloiden valvontahankkeessa vuosina 2003–2006 tehtiin 954 (valmistuneet 942) verotarkastusta eri ravintolatyyppeihin yökerhosta pubiin ja lounasravintoloihin. Pääpaino oli anniskeluravintoloissa. Tarkastetuista ravintoloista löytyi salattuja tuloja ja veronliisäyksiä tehtiin 40,2 prosenttiin tarkastetuista.¹⁴ Anniskelulupaviranomainen peruutti pysyvästi 190 anniskelulupaa ja määräaikaaisesti 166 anniskelulupaa, kirjallisia huomautuksia annettiin 880 kappaletta ja verovelkoja perittiin kuulemiskirjeiden avulla 8,5 miljoonaa euroa. Tarkastushankkeessa paljastetut pimeät palkat olivat 12,4 miljoonaa euroa, ennakonpidätyksien ja TA-maksujen maksuunpanoesitykset olivat 4,5 miljoonaa euroa, arvonlisäveron maksuunpanoesitykset 9,8 miljoonaa euroa, lisäykset tuloon 36,6 miljoonaa euroa ja peitellyn osingonjaon verotusesitykset 18,3 miljoonaa euroa.¹⁵

Verohallinto uusi toimialatarkastuksen anniskeluravintoloihin vuosina 2015–2016. Tarkastukset kattoivat 645 yritystä. Toisen valvontahankkeen tulokset olivat havainnoiltaan saman suuntaisia vuosien 2003–2006 hankkeen kanssa. Harmaan talouden torjunta on tärkeä osa luvanvaraisten elinkeinojen valvontaa.¹⁶

Verotarkastuksella on ravintoloiden valvonnassa vuodesta 2017 lähtien viiden vuoden aikana havaittu 19,5 miljoonan euroa maksamattomia veroja, josta yritysten tuloveroja on noin 8 miljoonaa euroa. Valvonnassa on löytynyt salattuja tuloja 40 miljoonalla eurolla vuoden 2017

¹² Lähde: Harmaan talouden selvitysyksikkö selvitys 4/2022 ”Pimeän työn määrä” Mittaamisselvitys verotarkastustietojen perusteella (s. 51–52).

¹³ Lähde: Verohallinto: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/torjunta/torjuntatilastot/verotus/>

¹⁴ Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (s. 74, taulukko 2): https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatointii/julkaisut/Documents/trvj_1+2010.pdf

¹⁵ Verohallitus ravintolahankkeen 2003–2006 loppuraportti: Verohallitus 20.12.2006

¹⁶ Harmaan talouden selvitysyksikön selvitys S2_2018. Verohallinto

jälkeen vuoteen 2022.¹⁷ Verohallinto on valmistellut vuodelle 2023 alkavan ruokaravintoloiden tarkastushankkeen, joka koskee noin 400 yritystä.¹⁸ Tarkastushanke on vielä kesken.

2.2 Ravintola-alan harmaan talouden riskitekijät

Ravintola-alan harmaan talouden riskitekijöinä ovat mm. käteisen rahan käyttäminen maksutapahtumissa, alhainen oman pääoman vaade liiketoiminnan aloittamisessa ja tästä johtuva liiketoiminnan aloittamisen helppous. Suureen osaan työtehtäviä voidaan palkata henkilöitä vailla alan koulutusta ja kielitaitoa. Suomalaisessa ravintolakannassa suurin osa – yli 60 prosenttia yrityksistä – on pieniä, vuosiliikevaihdoltaan alle 400 tuhatta euroa.¹⁹ Ravintola-alan yrityksissä liiketoiminnan työtarve katetaan usein perhe- ja/tai sukulaispiiristä varsinaisten kokaikaisten muiden työntekijöiden jäädessä vähemmistöksi. Ravintolatoiminnan rahoitus tapahtuu usein panimoilta saatavien etukäteisten määräalennusten avulla ja kalusto hankitaan leasing-sopimuksella. Yrittäjällä ei yleensä ole suurta liiketoiminnan riskiä, sillä yrittäjän omien varojen käyttöä usein pyritään minimoimaan esimerkiksi vain annettuihin vakuuksiin, kuten vuokravakuuteen. Alhainen oman pääoman määrä mahdollistaa myös nopeat omistaja- ja vastuuhenkilömuutokset. Vilpilliset toimijat siirtävät maksuvaikeuksiin ajautuneita yrityksiä lähipiirissä (esim. veljeltä siskolle ja edelleen äidille) näennäisillä kauppasummilla, kun yritysten taseet ovat hyvin kevyitä. Ravintolat eivät usein tule välittäjien myytäväksi vaan siirtyvät omassa lähipiirissä seuraavalle.^{20 21}

Alkoholilain muutoksessa uudistettiin luvanvaraista toimintaa koskevat yleiset edellytykset 12 §:ssä²² ja luvanvaraisessa elinkeinossa toimivien yleiset edellytysvaatimukset lain 13 §:ssä sekä hallituksen esityksen kirjaus lain 10 luvussa mainittujen seuraamusten määräämiseksi moniportaisesti 72 §:n mukaisesti.

Ennen alkoholilain uudistusta luvanhaltija menetti anniskelulupansa, kun veroja tai lakisääteisiä julkisoikeudellisia maksuvelvoitteita oli laiminlyöty jatkuvasti tai huomattavassa määrin. Esimerkiksi verotarkastuksella todettu tulojen salaus ja jälkiverotuspäätös johtivat yleensä ennen 2017 lainmuutosta anniskeluluvan määräaikaan tai pysyvästi peruuttamiseen. Tämä käytäntö mahdollisti elinkeinossa toimivien yritysten taloudellisten edellytysten ja luotettavuuden valvonnan ja tehokkaan vaikuttamisen luvanhaltijoihin. Yrittäjä, jolta oli peruttu anniskelulupa, ei päässyt luvanvaraiseen elinkeinon viiteen vuoteen. Uuden alkoholilain 13 §:ssä todetaan että:

¹⁷ Verohallinnon asiakkuus ryhmän tiedote medialle 30.6.2022. Apulaisjohtaja Tarja Valsi: [Ravintoloiden valvonnassa löytnyt viidessä vuodessa 19,5 miljoonaa euroa maksamattomia veroja – Verohallinto valmistautuu tehostamaan ruokaravintoloiden verovalvontaa - vero.fi](#)

¹⁸ [Tuloja ohi kassan, pimeitä palkkoja ja työnantajamaksujen laiminlyöntiä – Verohallinto aloittaa ravintoloiden tehovalvonnan - vero.fi](#)

¹⁹ Verohallinto: Asiakasluokittelu 2022_008 Anniskeluluvan haltijat Anniskeluravintolat 2018–2021.

²⁰ Ylitarkastaja Kimmo Temonen 6.6.2022 ESAVI haastattelu, Ravintolahanke 2003–2006 raportti, Verohallitus 20.12.2006 ja Ravintolahanke 2015–2016, Selvitys S2_2018, Verohallinto

²¹ Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikön selvitys: Anniskeluluvan haltijat S2_2018

²² Alkoholilaki (605/2023) 12 §: Tämän lain mukainen valmistus-, maahantuonti-, käyttö-, tukkumyynti-, vähittäismyynti- ja anniskelulupa on myönnettävä elinkeinotoimintalain (565/2023) 2 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettulle luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle, jolla on tässä laissa säädetyt hakijaan liittyvät ja toiminnan harjoittamiseen tarvittavat edellytykset

”Luvan myöntämisen edellytykset eivät täyty, jos hakijan tai henkilön aikaisempi toiminta osoittaa kokonaisuutena hakijan tai henkilön ilmeisen sopimattomaksi harjoittamaan tämän lain mukaista elinkeinotoimintaa. Edellä tarkoitettuna aikaisempaan toimintana pidetään sitä, että hakija tai henkilö on huomattavissa määrin tai toistuvasti laiminlyönyt verojen tai muiden julkisten maksujen suorittamisen taikka henkilö on käyttänyt määräysvaltaa oikeushenkilössä, joka on vastaavalla tavalla laiminlyönyt verojen tai muiden julkisten maksujen suorittamisen.”

Lain 13 §:n mukaan voidaan tehokkaasti estää aikaisemmin toiminnassaan taloudelliset edellytykset ja luottamuksen menettäneen organisaatiohenkilön pääsy luvanvaraiseen anniskeluelinkeinon. Seuraamushavaintojen perusteella jo toimivalta yritykseltä tai organisaatiohenkilöltä, jolla taloudelliset edellytykset ovat menneet tai toiminta ei tuo oletusta luottamuksesta, lupa on vaikea poistaa peruuttamalla.

Nyt uuden lain aikana hallituksen esityksessä 100/2017 uudeksi alkoholilain mainituin perusteluin ei anniskelulupa väliön puuttuminen pysyvällä tai määräajaisella peruuttamisella ole kohtuullisessa ajassa mahdollista. Havaittuihin epäkohtiin tulee puuttua lain 72:n 1 ja 2 momentin tilanteissa moniportaisesti lievimmästä seuraamuksesta aloittaen ja moitittavien tekojen tulee olla olennaisia ja toistuvia. Alkoholilain 72 §:ssä todetaan:

Lupaviranomainen voi peruuttaa tämän lain mukaisen luvan tai hyväksymisen määräajaksi tai pysyvästi, jos toiminnanharjoittaja huomautuksen antamisen tai seuraamusmaksun määräämisen jälkeen jatkaa 71 §:n 1 momentin 1–6 kohdassa tarkoitettua velvollisuutensa rikkomista tai laiminlyöntiä ja menettelyä on pidettävä olennaisena. Määrääjän pituudesta määrättäessä otetaan huomioon erityisesti peruuttamisen perusteena olevan toiminnan vakavuus ja teko-olosuhteet. Lupa tai hyväksyminen voidaan peruuttaa pysyvästi vain, jos menettelyä jatketaan seuraamusmaksun määräämisen tai määräajaisen luvan peruuttamisen jälkeen tahallisesti ja se on myös kokonaisuutena arvostellen törkeää.

Vaikka huomautusta ei ole annettu tai seuraamusmaksua määrätty, lupa tai hyväksyminen voidaan peruuttaa määräajaksi, jos luvanhaltija rikkoo tässä laissa säädettyjä olennaisia velvollisuuksiaan tavalla, joka osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta 56 §:ssä tarkoitettuja velvollisuuksiaan kohtaan, tai pysyvästi, jos toiminnanharjoittaja rikkoo tätä lakia vakavaa vaaraa ihmisten terveydelle aiheuttavalla teolla tai laiminlyönnillä ja menettely on ollut kokonaisuutena arvostellen törkeää.

Lupa tai hyväksyminen tulee peruuttaa, jos luvanhaltija sitä pyytää tai hakemuksessa annettujen virheellisten tietojen tai olosuhteiden muutoksen vuoksi luvan tai hyväksymisen edellytykset eivät ole voimassa, eikä tilannetta ole korjattu asetetussa määräajassa. Luvanhaltijan konkurssipesällä on kuitenkin oikeus jatkaa lupaa edellyttävää toimintaa enintään yhden vuoden ajan konkurssin alkamisesta.

Anniskeluluvan pysyvä peruuttaminen näyttäisi olevan 3 momentin perusteella mahdollista esimerkiksi verotarkastuksen vuoksi, kun luvanhaltijalle on annettu mahdollisuus korjata tekemänsä laiminlyönnit. Säännös jättää epäselväksi, voidaanko verotarkastuksessa havaitut tahalliset laiminlyönnit, kuten tulojen salaaminen, korjata. Epäselväksi jää tuleeko esimerkiksi odottaa rikosprosessia ja sen tuomiota.

Edellisen alkoholilain aikana esimerkiksi verotarkastuksella havaittu useamman kymmenen tuhannen euron tulonsalaus johti luvanhaltijan taloudellisten edellytysten ja luotettavuuden menettämiseen ja sitä kautta lupaedellytysten loppumiseen, josta seurauksena oli anniskeluluvan yleensä pysyvä tai joissain tapauksissa määräaikainen anniskeluluvan peruuttaminen.²³ Lupaedellytysten loppuminen oli pääsääntöisesti seurausta luotettavuuden menetyksestä, eikä ollut riippuvainen laiminlyöntien korjaamisesta.

Seurantatilastoista on lukumäärien perusteella havaittavissa, että lain muutos on vaikuttanut vuoden 2018 ja sen jälkeen annettuihin seuraamuksiin, vaikka vastaavat peruuttamisedellytykset on tuotu myös uuteen lakiin. Pysyvät peruutus päätökset aikaisemmassa muodossaan ovat käytännössä loppuneet.²⁴

Lupavalvonnan edellytysten muutokset ovat voineet vaikuttaa elinkeinossa toimivien yritysten verovelan kokonaisuudessaan kasvuun. Esimerkiksi vuonna 12/2015 anniskeluluvan haltijoiden verovelan massa oli 15,4 miljoonaa euroa²⁵, kun se jo 9/2019 oli 29,4 miljoonaa euroa.²⁶ Anniskeluluvan peruuttamisen vaikeutuminen vuoden 2018 jälkeen on saattanut vaikuttaa myös luvan haltijoiden haluun hoitaa veroihin ja julkisoikeudellisiin maksuihin liittyvät velvollisuutensa.

²³ Alkoholilaki (1143/1994) 21 § ja 22 §

²⁴ Selvityksen taulukko 1.

²⁵ Harmaan talouden selvitysyksikön selvitys S1/2016, salassapito päättynyt 5.5.2023. Salassapidon tarve päättynyt HTSY:n päätöksellä Valviran antaman tiedon perusteella.

²⁶ Harmaan (Harmaan talouden selvitysyksikkö, 2016) talouden selvitysyksikön asiakasluokittelu 32A/2019

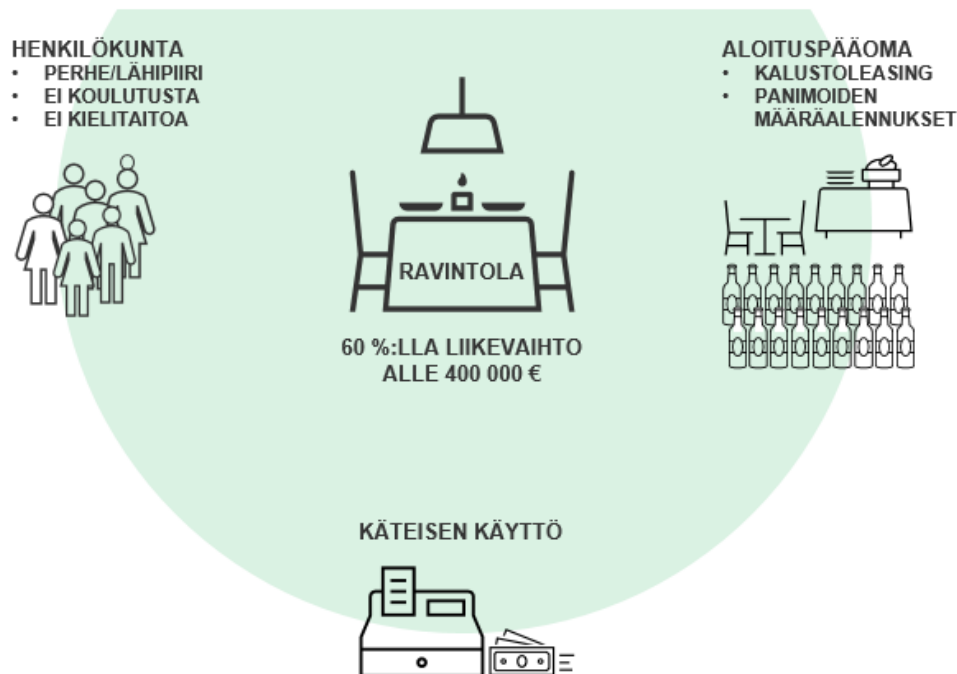
Kuvio 1. Ravintolatoiminnan kohonnut harmaan talouden riski

Ravintolatoiminnan kohonnut harmaan talouden toiminnan riski

Aloittamisen helppous

Alhainen oman pääoman vaade aloittamisessa

Käteisen rahan käyttö

2.3 Anniskelutoiminnan ja harmaan talouden valvonta

Alkoholilain 62 §:n 4 momentin mukaan luvanhaltijan on toimitettava valvontaviranomaiselle tarvittavat tiedot, joista määrätään tarkemmin STM:n asetuksella. Asetuksen mukaan anniskelutoimintaa harjoittavalla yrityksellä on erilaisia ilmoitusvelvoitteita anniskeluluvan myöntäneelle lupaviranomaiselle. Luvanhaltijan tulee antaa puolivuosi-ilmoitukset anniskelu- ja vähittäismyynnistä, käyttää lupanumeroa alkoholijuomien hankintaan ja ilmoittaa lupanumeron ulkopuoliset alkoholiostot Valviran ylläpitämään alkoholihallinnon valvontarekisteriin. Edelleen luvanhaltijan tulee laatia henkilökuntasuunnitelmat, vastaavan hoitajan luettelot, valvonta- ja omavalvontasuunnitelmat liiketoiminnan hoidosta esitettäväksi toimipaikassa tarkastuksen yhteydessä.

Valviran ylläpitämä anniskeluluvan alaisten ostojen rekisteri on ollut merkittävä tietolähde tosiasiallisen liiketoiminnan laajuuden kartoittamiseen. Luvanhaltijoiden liiketoiminnan ostojen laajuus kyetään verovalvonnassa kartoittamaan ulkopuolisista tietolähteistä, kuten panimoista ja alkoholitukuista sekä muista tavarantoimittajista. Ulkopuolisista lähteistä saatua tietoa on voitu luotettavasti yhdistää yrityksen omiin alkoholihallinnolle toimittamiin myyntitietoihin ennen maaliskuussa 2018 voimaan tullutta alkoholilain muutosta ja sen nojalla alkoholilain valvonnasta annettua asetusta. Tavarantoimittajien tietoja on aikaisemmin voitu verrata kirjanpitoon sekä Verohallinnolle annettuihin arvonlisäverotuksen kausi-ilmoituksiin, työnantajailmoituksiin ja elinkeinotoiminnan veroilmoituksiin.

STM:n asetuksen 9 § rajoittaa viranomaisen tiedonsaantia taloudellisten edellytysten ja luotettavuuden valvomiseksi elinkeinossa verrattuna vuonna 1994 annetun alkoholilain aikaisiin lain 44 §:n säännöksiin nähden, jossa 1 momentin 3 kohdassa määrättiin luvanhaltijan antamaan valvonnan kannalta tarpeelliset ilmoitukset, tiedot ja asiakirjat.²⁷

Alkoholilain valvonnasta annetun STM:n asetuksen 9 §:ssä ilmoituksen antaminen lupaviranomaiselle muutettiin sisällöltään suppeammaksi ja antoväliä pidennettiin edellisestä 3 kuukaudesta 6 kuukauteen. Muutos tarkoitti mm. myyntitietojen ¼-vuosi-ilmoituksesta²⁸ luopumista ja uutta ilmoituksen tietorakennetta. Luvanhaltijan omalle Aluehallintovirastolle annettavan ½-vuosi-ilmoituksen sisällöstä ei selviä yrityksen koko myynti kuten ennen ¼-vuosi-ilmoituksesta. Puuttumaan jäävät ruokamyyni ja muu myynti. Tämä tarkoittaa, että nykyisiä ilmoituksia ei voida vertailla systemaattisesti arvonlisäverotuksen kuukausivalvontailmoituksen kanssa kuten ennen voitiin ¼-vuosi-ilmoituksille tehdä.

Vanhassa alkoholilaissa (1143/1994) ja STM:n päätöksessä anniskelutoiminnasta 162/1998 alkoholijuomien hankinta anniskelutoimintaan ilman anniskelulupanumeroa oli kielletty. Uudessa alkoholilaissa sallittiin alkoholijuomien hankkiminen vähittäismyynnistä anniskeluun ilman anniskelulupanumeroa, mutta vähittäismyynnistä hankitut juomat tulee luvanhaltijan omatoimisesti ilmoittaa ½-vuosi-ilmoituksella²⁹ oman alueensa Aluehallintovirastolle Valviran ylläpitämään ALLU-asianhallintajärjestelmään.³⁰ Koska vähittäismyyjät eivät ilmoita alkoholiostoja alkoholihallinnon rekisteriin jää vähittäismyyntiostojen ilmoittaminen yrittäjän vastuulle ½-vuotisilmoituksen yhteydessä ja havaintojen³¹ mukaan ilmoitus vähittäismyynnin määrästä saattaa jäädä tekemättä.

Vähittäismyynnistä tehtävät ostot anniskeluun mahdollistavat alkoholijuomien rekisteröitymättömän hankinnan ja ohimyyntin.³² Ilmoitusmenettelyn muutos heikentää valvontaviranomaisen mahdollisuuksia tarkastella ostojen suhdetta myynteihin ja havaita mahdollista ohimyyntiä.

2.4 Erilaisia tulonsalauksen ja harmaan talouden tekotapoja

HTSY:n arvion mukaan keskeisiä harmaan talouden tekotapoja on tulojen salaamiseksi ja lakisääteisten maksuvelvoitteiden välttämiseksi monia. Tässä luettelonomaisesti mainitaan muutamia alkoholihallinnon kenttätarkastuksista ja verotarkastuksista sekä ravintola-alan valvontahankkeen 2003–2006 loppuraportista ja valvontahankkeen 2015–2016 raportista saatuja havaintoja:

²⁷ <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1994/19941143>

²⁸ ¼-vuosi-ilmoitus sisälsi alkoholimyynnin, olutmyynnin, ruokamyynnin ja muun myynnin. Ilmoitettavat myyntitiedot kattoivat kaikki myyntitapahtumat.

²⁹ [Anniskelun puolivuosi-ilmoitus \(windows.net\)](#), elysuomilomakkeet

³⁰ ALLU-asianhallintajärjestelmä. Alkoholielinkeinorekisteri, johon rekisteröidään mm. luvat, lupanumerot, yritystunnukset, vastuuhenkilöt, yhteystiedot, ostot, ilmoitustiedot, osoitetiedot, toimipaikat, asiakaspaikkamäärät.

³¹ Keskustelu Itä-Suomen aluehallintovirasto ylitarkastaja Ulla Kuosmanen 15.2.2023

³² Ohimyynti on liiketoiminnan myyntitulo, jota ei kirjata kassalaitteeseen ja se ei päädy yrityksen kirjanpitoon ja myyntinä tuloslaskelmaan. Ohimyyntivarat jäävät useimmin yrittäjän omaan käyttöön tai pimeään kirjanpidon ulkopuoliseen palkanmaksuun.

OHIMYYNTI

Tavoitteena saada haltuun kirjanpidon ulkopuolisia käteisvaroja esimerkiksi yrittäjälle tai pimeään palkanmaksuun:

- myyntitapahtumaa ei lyödä kassalaitteeseen
- käytetään useampia kassalaitteita, joista vain osan myynti kirjataan kirjanpitoon
- ohjataan maksupäätteellä suoritus kirjanpidon ulkopuoliselle pankkitilille
- tapahtuma lyödään kassalaitteeseen, mutta poistetaan myöhemmin
- oikaistaan ennen päivänpäätöstä kassalaitteesta myyntitapahtumia pois ja tilitetään todellista pienempi määrä myyntituloja
- tapahtuma- tai pääsylippuja ei kirjata kirjanpitoon

TEKAISTUT KULUTOSITTEET

Tavoitteena saada nostettua perusteetta varoja liiketoiminnasta ja heikentää tosiasiallista tuloista elinkeinoverotulon ja arvonnisäveron välttämiseksi:

- viedään tosiasioita vastaamattomia kulutositteita kirjanpitoon
- katetaan henkilökohtaisia elantomenoja yrityksen kirjanpidosta mm. ruuat ja hygienia sekä vaatteita ja matkoja
- hankitaan yrityksen käyttöomaisuuteen omia harrastevälineitä mm. vene, moottoripyörä

PIMEÄ PALKANMAKSU

Tavoitteena välttää palkanmaksun sivukuluja ja ennakonpidätysten toimittamista:

- maksetaan palkka käteisenä kassakoneeseen kirjautumattomasta myyntitulosta ilman kirjausta kirjanpitoon
- maksetaan osa palkasta käteisenä ilman tosietta ja osa verokortille

MUITA TULONSALAUSTAPOJA

Tavoitteena saada perusteetta liiketoimintaan kuuluvia suorituksia omaan käyttöön ja pois verotuksen piiristä

- ohjataan panimolta saadut määrälennukset ja markkinatuet ohi yrityksen kirjanpidon pankkitilien omalle pankkitilille
- palautetaan tankit ja pullopantit ohi yrityksen kirjanpidon
- siirretään käyttöomaisuudesta esineitä itselle ilman korvausta
- ilmoitetaan yrityksen lakisääteiset julkisoikeudelliset velvoitteet (mm. Tyel- ja tapaturmavakuutukset) ja verojen kausi-ilmoitukset liian pieninä tai ilmoitetaan oikein mutta jätetään maksut ja verot tilittämättä

KERTAKÄYTTÖISET- JA LYHYEN ELINKAAREN YRITYKSET SEKÄ BULVAANIT

Tavoitteena on laiminlyödä verovelvollisuudet ja välttää oikeudellinen vastuu laiminlyönneistä:

- Yritys laiminlyö lakisääteiset velvoitteensa jo lähtökohtaisesti toimintansa alusta lähtien. Toimintaa jatketaan verovapaasti, kunnes valvontaviranomainen puuttuu asiaan ja yritys ajautuu konkurssiin tai anniskelulupa peruutetaan. Tässä vaiheessa liiketoiminta siirretään uudelle yritykselle samassa intressipiirissä ja ulospäin toiminta jatkuu keskeytymättömänä.
- Liiketoimintaa harjoittaa tosiasiallisesti joku muu kuin viranomaisen luparekisteriin on merkitty. Taloudellinen hyöty nostetaan liiketoiminnasta suoraan tosiasiallisen toimijan käyttöön ja veloitteen jätetään rekisteriin kirjatun henkilön vastuiksi.

Verotuksen toimittamisen kannalta edellä kuvatuissa tulonsalauksen tapauksissa virhe verotuksessa tapahtuu ainakin yrittäjän henkilökohtaisessa verotuksessa ja yrityksen osalta arvonnäköverotuksessa, työnantajasuorituksissa (lakisääteiset vakuutukset ja maksut), ennakkoperinnässä (palkkojen ennakonpidätykset) ja välittömässä verotuksessa (EVL). Tässä kuvatuista virheistä on määrätty rangaistus rikoslain 29 luvussa mainittuina tekoina.³³ Kirjanpidon osalta tekoja voidaan arvioida kirjanpitorikoksena.

2.5 Alkoholiviranomaisen valvontatilastoja

Alkoholiviranomaisen valvontatoimesta tehdyt havainnot vuosilta 2014–2017 ja 2018–2021 perustuvat Valviran ylläpitämiin valvontatilastoihin anniskeluelinkeinoon kohdistuneista valvontatoimenpiteistä ja seuraamuksista vuosilta 2011–2021. Toimitetut tiedot ovat maakunta-kohtaisia epäkohta- ja seuraamustyyppisiä eivätkä sisällä lupakohtaisia tunnistetietoja yrityksistä.

Aluehallintovirastojen suorittamassa valvonnan määrässä on tapahtunut merkittävä muutos, kun verrataan suoritettujen valvontakäyntien määrää nelivuotisjaksoina 2014–2017 ja 2018–2021. Suurin syy valvonta- ja seuraamusmäärien muutokseen on alkoholitarkastajien valvontatyön resurssin merkittävä siirtäminen tartuntatautilain perusteella pandemian torjuntaan määrättyjen rajoitusten valvontaan MARA-toimialalla.³⁴ Korona iski maaliskuussa 2020 ja vaikutti anniskelupaikkoihin maaliskuuhun 2022. Ravintoloiden aukioloaikoja ja käytettävien asiakaspaikkojen määriä rajoitettiin vuosien 2020 ja 2021 aikana. Rajoitusten tarkoituksena oli hillitä pandemian etenemistä ravintoloissa mutta samalla antaa ravintoloille mahdollisuus saada liiketoiminnasta tulorahoitusta vaihtoehtona totaalisulkemiseen. Covid-19 pandemia ja sen perusteella viranomaisten asettamat tilapäiset aukiolo- sekä asiakaspaikkarajoitukset näyttävät vaikuttaneen vuonna 2020 merkittävästi tutkittuun anniskeluluvan haltijoiden yritysjoukkoon. Aukioloajan rajoitukset vaihtelivat esimerkiksi kokonaan sulkemisesta aukioloajan rajoitukseen kello 19:00 tai kello 21:00 saakka normaalin 01–04 aukioloajan sijaan. Lisäksi asiakaspaikkojen käyttöä rajoitettiin 30 %–50 % välillä.

Alkoholitarkastajat joutuivat suorittamaan pandemian aikana tartuntatautilain (1227/2016) perusteista valvontaa ja alkoholilain mukaisista tarkastuksista pitäytyttiin. Tarkastuksien suorittamisesta oli Aluehallintovirastojen välillä poikkeavia linjauksia. Lisäksi sähköinen

³³ Rikoslaki 29 luku käsittelee rikoksia julkista taloutta vastaan.

³⁴ Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) alkoholihallinnon ylitarkastaja Janne Hulkkonen kommentti 22.05.2023. AVI:en resursseja kohdennettiin tartuntatautilain koronarajoitusten valvontatyöhön.

tarkastuspöytäkirjajärjestelmä (Wirta) ei mahdollistanut kirjata tarkistuksia vain tartuntatauti-lain mukaisina tarkastuksina, vaan ne piti kirjata myös alkoholitarkastuksina Wirta-pöytäkirja-järjestelmän, vaikka pääpaino oli tartuntatautilaissa. Alkoholihallinnon resursseja käytettiin siis merkittävästi myös tartuntatautilain mukaisiin tarkastuksiin.

Sanna Marinin hallituksen yhtenä yritysten talouden vakauttamisen työkaluna esitettiin yrityksille mahdollisuutta käyttää tilitettävää arvonlisäveroa puskurina pandemian aikana. Edellä kerrottujen muutosten osalta on jo palattu normaaliin.

Vuosina 2014–2017 ennen lain (1102/2017) muutosta ja covid-19 pandemiaa tehtiin neljän vuoden seurantajaksolla kaikkiaan 13 747 tarkastusta ja toimenpiteitä/seuraamuksia 2 253 kappaletta. Vuosina 2018–2021 neljän vuoden jaksolla tehtiin 7 646 tarkastusta ja toimenpiteitä/seuraamuksia 1 272 kappaletta.

Valviralta saatujen alkoholihallinnon tilastot: valvonta- ja seuraamustietojen perusteella sanktiot ja seuraamukset vaihtelivat vuosina 2018–2021 ohjaavasta kirjeestä, kirjalliseen huomautukseen, seuraamusmaksuun ja määräaikaiseen tai pysyvään luvan peruuttamiseen. Yleisin seuraamus/toimenpide oli ohjaava kirje, joiden osuus seuraamuksista neljän vuoden seuranta-ajalla oli 41 prosenttia.³⁵ Uuden alkoholilain mukanaan tuoma seuraamusmaksu oli runsaasti käytetty. Annetuista seuraamuksista seuraamusmaksujen osuus oli 24 % (309 seuraamusmaksu/1 272 kaikki seuraamukset). Seuraamusmaksun käytöstä ja perusteista määrätään alkoholilain 71§:ssä.³⁶ Maksun käytössä seuraamuksena oli eroja aluehallintovirastojen välillä.

Uuden alkoholilain 72 § on tuonut seuraamusten ankaruusasteeseen selkeän muutoksen moniportaisen sanktioinnin seurauksena. Vanhan alkoholilain aikaan oli seuraamuksena suoraan määräaikainen anniskeluoikeuden menettäminen varsinkin alaikäiselle anniskelusta. Seuraamuksen kesto oli yleensä 7 vuorokautta anniskelukieltä ja esimerkiksi verotarkastuksella havaitun rikosilmoituksen johtaneen verovilpin seuraamusmenettely oli pysyvä anniskeluluvan peruuttaminen.³⁷ Nyt uuden lain aikana on seuraamus alaikäiselle anniskelusta pääsääntöisesti seuraamusmaksu (300–1 000 euroa). Verotarkastuksessa määrätään mahdollisesti jälkiveroa, mutta anniskeluluvan voimassaoloon ei välttämättä puututa.

Kovinta seuraamusta eli anniskeluluvan pysyvää peruuttamista käytettiin neljän vuoden aikana välillä 2018–2021 kaikkiaan 8 kertaa³⁸ ja määräaikaista luvan peruuttamista 2 kertaa.

Vuosina 2014–2017 pysyvää anniskeluluvan peruuttamista seuraamuksena käytettiin 124 kertaa ja määräaikaista peruutusta 248 kertaa. Uuden alkoholilain voimaan tulon jälkeen ei

³⁵ Lähde: Valviran alkoholivalvonnan tilastot 2018–2021, Janne Hulkkonen ylitarkastaja Valvira

³⁶ Seuraamusmaksu alkoholilain 71 §: mukaan: Lupaviranomainen voi määrätä luvanhaltijan maksamaan vähintään 300 euron ja enintään 1 000 euron seuraamusmaksun. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20171102#a1102-2017>

³⁷ Harmaan talouden verotarkastuksen havainnot sisältävät, pimeää palkanmaksua, ohi myyntiä, peiteltyä osingonjakoa, varojen perusteetonta siirtoa lähipiirille ja vilpillisesti vältettyä veroa yli 20 tuhatta euroa.

³⁸ Nämä vuosille 2018–2021 kirjautuneet pysyvät anniskeluluvan peruutukset on pääosin tehty jo vuosien 2014–2017 aikana mutta hallinto-oikeuden ratkaisu on tullut vasta vuoden 2018 aikana tai jälkeen. Muutama päätöksestä on konkurssimenettelyn jälkeen tehtyjä pysyviä peruutuksia.

alkoholiviranomainen ei ole juurikaan käyttänyt seuraamuskeinoina varsinaiseen anniskelulupaan ja anniskeluoikeuteen puuttumista.

Taulukko 1. Valvonta- ja seuraamusmäärät lainmuutoksen mukaan jaoteltuna

	2014–2017	2018–2021			
Tarkastuksia	13 747	7 646			
Toimenpide/seuraamus	2 253	1 272	→	Yleisimmät seuraamukset	
<i>Pysyvä anniskeluluvan peruutus</i>	124	8		<i>Ohjaava kirje</i>	528 (41 %)
<i>Määräaikainen anniskeluluvan peruutus</i>	248	2		<i>Seuraamusmaksu</i>	309 (24 %)

3 Yritysten talous, velvoitteidenhoito ja häiriöt

3.1 Kaikki yritykset

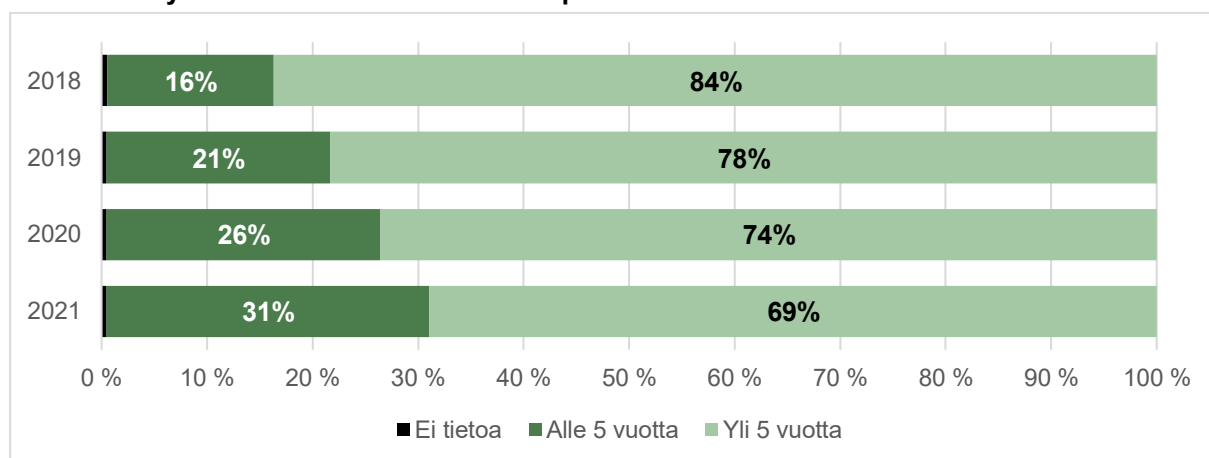
Neljän vuoden aikana vuosina 2018–2021 on alkoholijuomien luvanvaraisessa anniskelulupamenettelyssä ollut kaikkiaan 9 834 yritystä ja lupia on ollut voimassa 14 131 kappaletta. Tämä tarkoittaa, että lupahallinto on käsitellyt vertailujakson aikana 2 898 uutta yritystä ja myöntänyt 5 095 lupaa.

Yritysten lukumäärä oli kasvanut koronan elinkeinolle aiheuttamista rajoituksista huolimatta. Pandemian aikana elinkeinosta on poistunut pidempään toimineita yrityksiä, joilla on ollut heikko talous. Uusia yrityksiä anniskelualan yrityksiä on perustettu koko seurantajakson ajan.

Yrityksistä lähes 80 prosenttia oli rekisteröinyt toimialansa majoituksen ja ravitsemisen toimialaluokkaan. Aluejakauma noudatti suomalaisten yritysten aluejakaumaa, ainoastaan Lappi nousi esiin hieman korkeammalla osuudella.

Yritysten toiminta-aikaa tutkittaessa havaittiin, että yrityskanta nuoreni eli toiminta-aika jaotellussa nuorten yritysten osuus nousi ja vanhojen, yli viisivuotiaiden laski. Vuonna 2018 oli alle viisivuotiaita yrityksiä 17 prosenttia ja vuonna 2021 osuus oli 31 prosenttia. Muutos on ollut merkittävä. Vuonna 2018 toimineista yrityksistä 84 prosenttia oli yli viisivuotiaita ja vuonna 2021 toimineista osuus oli enää 69 prosenttia, pudotusta oli 15 prosenttiyksikköä.³⁹

Kuvio 2. Yritysten toiminta-aika anniskelulupavuosittain

3.2 Kohdejoukko

Selvityksessä on kuvattu anniskeluyritysten taloustietoja vuosina 2018–2021. Tietojen avulla on pyritty arvioimaan Covid-19 pandemian vaikutuksia yritysten talouteen ja velvoitteiden hoitoon. Selvityksen kohdejoukko on muodostettu Verohallinnon tietojen avulla.

Kohdejoukko muodostettiin yrityksistä, joilla oli liiketoimintaa ja jotka antoivat kokonaisuudessaan tallennettavan veroilmoituksen Verohallintoon. Koko joukosta poistettiin mm. säätiöt,

³⁹ Harmaan talouden selvitysyksikön asiakasluokittelu 2022_008. Lisää linkki sivulle-HTR

yhdistykset, kunnat, kaupungit, koulutusyhtymät ja pitäytyttiin osakeyhtiöissä, luonnollisissa henkilöissä, henkilöyhtiöissä ja ulkomaalaisissa yhtiöissä. Rajauksen tekemiseen johti mm. havainto, jonka mukaan alle 10 miljoonan liikevaihdon yrityksille kohdistui liikevaihtoa enemmän palkkoja. Valikoituneelle joukolle haettiin talouden tunnusluvut Verohallinnolle annettujen ilmoitustietojen pohjalta.

Taulukko 2. Kohdejoukkoon valikoituneet yritykset jaettuna PM⁴⁰- (jatkossa pienet yritykset) ja suuriin yrityksiin vuosittain

	2018	2019	2020	2021
Kohdejoukko, kaikki yritykset	6 371	6 665	6 740	6 926
PM-yritykset* (pienet)	5 787	6 042	6 234	6 385
Suuret yritykset (suuret)	584	623	506	541

* PM-yritykset: pienet ja mikroyritykset, joilla liikevaihto, ALV-myynti ja palkat alle kaksi milj. euroa.

3.2.1 Luvanhaltijoiden liiketoiminnan laajuuden mittareita

Kokonaisliikevaihto oli vuonna 2021 yli 13,4 miljardia euroa, josta pienten yritysten osuus oli lähes 2,5 miljardia euroa. Tilinpäätöksen liikevaihtotiedon perusteella pienten yritysten luokassa pudotusta liikevaihtoon tuli vuosiin 2019 ja 2020. Tutkittaessa koko yritysjoukkoa liikevaihdossa oli notkahdus vuosien 2019 ja 2020 välillä.

ALV-myynti on pienissä yrityksissä reagoinut voimakkaasti vuosien 2019–2020 välillä. Myyntiluvuissa on ollut pudotusta 10,2 prosenttia (268 m€). Kaikkien yritysten ALV-myyntilukujen pudotus vuosina 2019–2020 oli 4,6 prosenttia (585 m€). Suuryritysten monitoimialaisuus esti merkittävän myyntitulon menetyksen. Molemmissa joukoissa ALV-myynti on palautunut vuoden 2021 luvuissa yli vuoden 2019 tason.

Pienten yritysten joukossa ALV-myyntitulon lisäys oli vuosien 2020–2021 välillä 285 miljoonaa euroa eli kasvua oli 12,1 prosenttia. Kaikkien yritysten joukossa vastaava muutos oli 13,5 prosenttia eli 1 628 miljoonaa euroa. Suurten ja pienten yritysten ALV-myynti palautui pandemiasta samalla tavalla.

Taulukko 3. Liikevaihto ja ALV-myynti miljardeina euroina vuosina 2018–2021

	Yritykset	2018	2019	2020	2021	Muutos 18-21
Liikevaihto miljardia euroa	Pienet	2,3	2,5	2,4	2,5	
	Kaikki	11,5	12,7	12,6	13,4	
ALV-myynti miljardia euroa	Pienet	2,4	2,6	2,3	2,6	
	Kaikki	11,3	12,6	12,0	13,7	

Taseiden loppusummat kasvoivat tasaisesti koko neljän vertailuvuoden ajan molemmissa yritysryhmissä. Taseiden summat on jaettu kohdejoukossa kahteen luokkaan: pieniin yrityksiin ja kaikkiin yrityksiin. Tunnuslukujen perusteella yritysten parantunut vakavaraisuus on nostanut taseiden arvoa.

⁴⁰ PM-yritykset: pienet ja mikroyritykset, joilla liikevaihto, ALV-myynti ja palkat ovat alle kaksi miljoonaa euroa.

Velkaantumisasasteen luokittelun mukaan pienten yritysten tasetiedoissa oli vuonna 2018 heikkoja tai Ei tietoa yrityksiä 53 prosenttia ja vuonna 2021 oli vastaava luku 48 prosenttia. Ei tietoa yritysten osuus oli laskenut vuosien välillä 2 prosenttiyksikköä. Ei tietoa yritysten osuuden lasku johtuu osaksi uusien yritysten kasvaneesta määrästä ja rekisteristä poistuneista yrityksistä. Maksuvalmius on neljän vuoden aikana parantunut. Ei tietoa ja heikkojen osuus yritysjoukosta oli laskenut pienten yritysten joukossa 2018 vuoden 42 prosentista 2021 vuoden 35 prosenttiin. Tämä havainto tukee taseiden vahvistumista yritysjoukossa.

Palkansaajien lukumäärää päästiin tutkimaan vain vuosien 2019–2021 välillä, koska tältä ajalta tulorekisteritiedot olivat saatavissa. Palkansaajien lukumäärässä on molemmissa ryhmissä notkahdus vuosien 2019–2020 välillä.

Palkkataso on ylittänyt ennen pandemiaa olleen tason.

Taulukko 4. Palkansaajat ja maksetut palkat miljoonina euroina vuosina 2018–2021

	Yritykset	2018	2019	2020	2021	Muutos 19-21
Palkansaajat	Pienet	-	71 754	70 220	72 939	
	Kaikki	-	206 080	181 000	189 852	
Maksetut palkat milj. euroa	Pienet	-	654,8	640,1	674,1	
	Kaikki	-	2929,1	2648,8	2760,2	

3.2.2 Velvoitteiden hoidon mittareita⁴¹

Ennakkoperintärekisteristä poistettiin neljän vuoden aikana 3 561 yritystä. Suurimmat poistamisen syyt olivat toiminnan lopettaminen, konkurssi ja verotukseen liittyvät laiminlyönnit. Poistettujen lukumäärä oli vuodesta 2018 vuoteen 2021 koko ajan laskeva.

Koko kohdejoukon yritysten **maksut Verohallinnolle**⁴² vuosina 2018–2021 kehittyivät lähes koko ajan. Vuosissa 2019 ja 2020 oli lievä notkahdus maksuissa, joka oli odotettavaa, mutta vielä 2021 ei ole päästy vuoden 2018 tasolle. **Koko kohdejoukon** maksuja tarkasteltaessa vuonna 2018 olivat nettomaksut 1 085 miljoonaa euroa. Nettomaksujen määrä notkahti vuosien 2019 ja 2020 välillä 91 miljoonaa euroa mutta ne jatkoivat kasvua tasaisesti vuoden 2021 kaikkiaan lähes 1 495 miljoonaan euroon.

Pienet yritykset eivät verojen nettomaksutason mittarilla ole vielä vuonna 2021 palautuneet vuoden 2018 tasolle, mutta koko kohdejoukko on sitä vastoin palautunut yli vuoden 2018 maksutason.

Taulukko 5. Yritysten nettomaksut Verohallinnolle vuosina 2018–2021

	Yritykset	2018	2019	2020	2021	Muutos 18-21
Nettomaksut milj. euroa	Pienet	262,8	260,2	231,7	247,8	
	Kaikki	1 085,1	1 218,7	1 127,9	1 494,7	

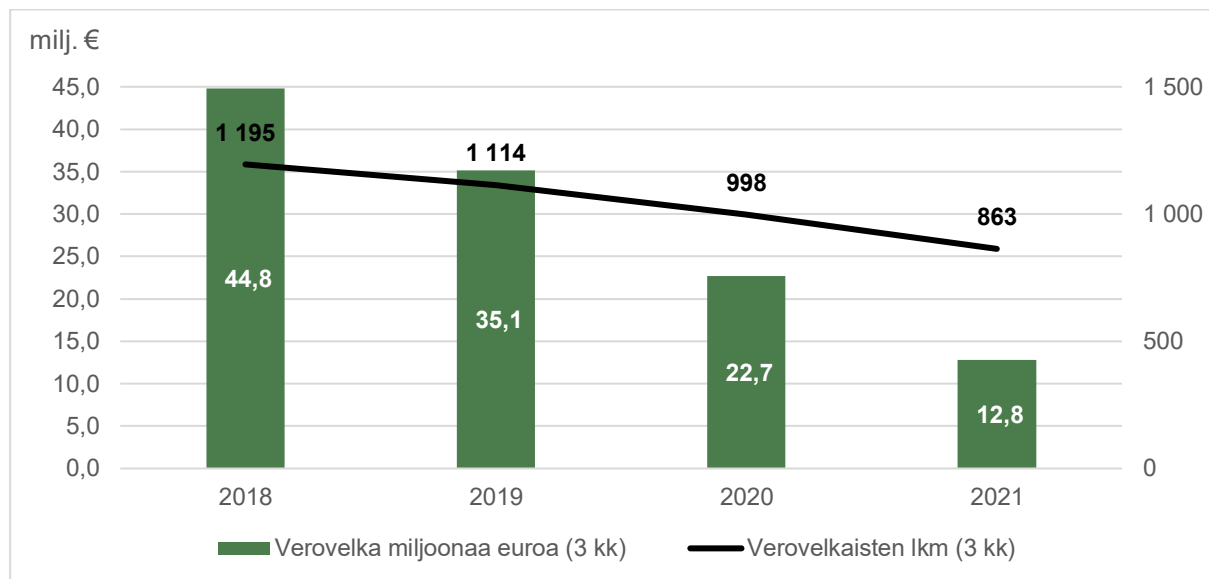
⁴¹ Velvoitteiden hoidolla tarkoitetaan yrityksen rekisteröitymistä, lakisääteisten ilmoitusten antoa, ilmoittamista oikean sisältöisesti ja maksuvelvoitteiden suorittamista. Velvoitteiden laiminlyönti näkyy verovelkana ja/tai arviotulotusyksinä.

⁴² Maksuissa verohallinnolle tarkastellaan yritysjoukon bruttomaksuja ilmoitusten pohjalta, palautuksia ja nettomaksuja verohallinnon keräämistä veroista.

Verovelan ja -velkaisten määrä on ollut koko ajan tasaisessa laskussa vuodesta 2018. Kokonaisarviona palautuminen pandemiasta oli hyvässä vauhdissa vuoden 2021 tietojen perusteella. Verovelkaisten osuus kohdejoukosta oli vuosien edetessä tasaisessa laskussa 19 prosentista 12 prosenttiin. Tämä johtui toimintansa lopettaneista ja konkurssiin menneistä yrityksistä. Yritykset, jotka ovat olleet verovelkaisia ja joilla huono maksukyky ovat pandemian aikana lopettaneet toimintansa tai ajautuneet konkurssiin.

Pitkäaikaiset verovelat eli eräpäivästä on kulunut yli 3 kuukautta.

Kuvio 3. Yli kolme kuukautta vanhat verovelat euroissa ja velallisten yritysten lukumäärä vuosina 2018–2021

Yritysten toipuminen verovelosta näyttää hyvältä lukujen valossa. Suurimpana syynä lukujen parantumiseen on kuitenkin osan verovelkaisista yrityksistä lopettaminen ja uusien yritysten perustaminen toimialalle. Toimialan verovelat ovat uudelleen kasvussa. Verovelan massa on kasvanut 31.12.2021 saldosta 12,8 miljoonaa euroa 16.6.2023 mennessä uudelleen tasolle 20,4 miljoonaa euroa.⁴³

Vuonna 2018 toimineista luvanhaltijoista vain 43 prosenttia oli lokakuussa 2022 toimivia. Vuonna 2021 vastaava toimivien luvanhaltijoiden osuus oli 83 prosenttia. Vuoden 2018 luvanhaltijoiden verovelkojen massasta 83 prosenttia oli lokakuussa 2022 rekisteritiedon mukaan **toimimattomilla yrityksillä**.

Vuosina 2018–2021 konkurssiin lopettaneiden yritysten verovelan määrä oli 10,4 miljoonaa euroa (85 yritystä) ja vastaavalta ajalta kaikkien toimintansa lopettaneiden kohdejoukon yritysten verovelan määrä sisältäen konkurssiin menneet oli 39,4 miljoonaa euroa (732 yritystä).

Yli kolme kuukautta verovelkojen maksujärjestelyyn saattamisessa on tapahtunut kehitystä, kun vuonna 2018 verovelkaisista vain 29 prosentilla oli maksuohjelma voimassa niin vuonna

⁴³ Asiakasluokittelu: (Selvitysyksikkö, Asiakasluokittelu Anniskeluluvanhaltijat 2021, 06/2023, 16.6.2013, 2023) Anniskeluluvanhaltijat 2021, 06/2023, 16.6.2023

2021 osuus oli jo 49 prosenttia. Toiminnan lopettamiset ja konkurssit ovat vähentäneet voimassa olevien anniskeluvanhaltijoiden verovelkojen määrää.

3.2.3 Pienten osakeyhtiöiden talouden tunnuslukuja

Talouden tunnusluvut on tutkittu pienistä osakeyhtiöistä, joilla on liikevaihto, ALV-myynti ja palkat olleet ko. vuotena alle 2 miljoonaa euroa. Kohdistamisella on pyritty tutkimaan nimenomaisesti majoitus ja ravitsemistoiminnasta liikevaihtonsa saavia yrityksiä, joihin liiketoiminnan rajoitukset ovat pahiten kohdistuneet pandemian aikana.

Kannattavuus. Ei tietoa yritysten osuus on laskenut 6 prosenttiin 2021, mikä johtuu pääosin uusista yrityksistä ja yritysmäärän kasvusta. Vastaavasti, kun tarkastellaan tyydyttävän ja hyvän kannattavuuden saavuttaneiden yritysten osuutta, ovat osuudet muuttuneet vuodesta 2018 vuoteen 2021 seuraavasti: 28 % → 28 % → 31 % → 35 %. Yritysten kannattavuus on aikasarjassa parantunut. Hyvän kannattavuuden omaavien yritysten osuus vaihtelee vuosittain kuudesosan ja viidenneksen välillä. Myös velkaantumisasteen ja vakavaraisuuden kehityssuunnat tukevat havaintoa.

Taulukko 6. Pienten osakeyhtiöiden osuudet kannattavuusluokissa vuosina 2018–2021

	Luokka	2018	2019	2020	2021	Muutos 18-21
Kannattavuusluokka	Ei tietoa	9 %	9 %	7 %	6 %	
	Heikko	64 %	64 %	62 %	58 %	
	Tyydyttävä	14 %	15 %	15 %	16 %	
	Hyvä	14 %	13 %	16 %	19 %	

Velkaantumisasteen osuuksissa Ei tietoa, heikko, tyydyttävä ja hyvä ei ole merkittäviä eroja. Hyvien osuus pysyttelee koko neljän vuoden ajan 38–41 prosentin välillä. Heikkojen ja Ei tietoa osuus on pudonnut 2018 vuoden 53 prosentin osuudesta 2021 vuoden 48 prosenttiin. Viiden prosenttiyksikön muutosta voidaan jo tulkita taloudellisen aseman parantumisena tutkitussa joukossa.

Taulukko 7. Pienten osakeyhtiöiden osuudet velkaantumisasteittain vuosina 2018–2021

	Aste	2018	2019	2020	2021	Muutos 18-21
Velkaantumisaste	Ei tietoa	8 %	8 %	8 %	6 %	
	Heikko	45 %	45 %	44 %	42 %	
	Tyydyttävä	10 %	10 %	11 %	11 %	
	Hyvä	38 %	38 %	39 %	41 %	

Tyydyttävän ja hyvän **maksuvalmiuden** omaavien yritysten osuus kohdejoukossa on kasvanut. Vuonna 2018 näiden kahden osuus oli 58 prosenttia, vuonna 2019 osuus oli 58 prosenttia, vuonna 2020 oli yhteinen osuus 62 prosenttia ja hyvien osuus oli noussut 43 prosenttiin. Vuonna 2021 yhteenlaskettu osuus oli 65 prosenttia ja hyvien osuus oli noussut 45 prosenttiin. Samanaikaisesti yritysten osuus, joilla ei ollut tietoa laskettavissa vaihteli 18 ja 14 prosentin välillä ja oli vuonna 2021 vain 14 prosenttia. Edellä todetut havainnot tukevat käsitystä pienten osakeyhtiöiden joukon maksuvalmiuden parantumisesta neljän vuoden aikana.

Taulukko 8 Pienten osakeyhtiöiden osuudet maksuvalmiusluokissa vuosina 2018–2021

	Luokka	2018	2019	2020	2021	Muutos 18-21
Maksuvalmiusluokka	Ei tietoa	18 %	18 %	16 %	14 %	
	Heikko	24 %	25 %	22 %	21 %	
	Tyydyttävä	21 %	20 %	19 %	20 %	
	Hyvä	37 %	38 %	43 %	45 %	

Tappiollinen tilikausi oli 26–35 prosentilla pieniä osakeyhtiöitä tarkastelujakson aikana. Yhtiöiden tappiollisuus näyttää pienenevän kohti vuotta 2021 mentäessä, jolloin se oli 26 prosenttia yrityksistä. Eroa vuosien välillä on kaikkiaan 9 prosenttiyksikköä, joka tarkoittaa merkittävää tuloksentelekyvyn parantumista.

Jatkuva tilikausien tappiollisuus heijastuu yhtiön **negatiivisena omana pääomana**, koska tappio syö oman pääoman ja riittävä määrä tappioita vie oman pääoman negatiiviseksi. Hyvä kannattavuus ja yrityksen tuloksentelekyky pienentää negatiivisen oman pääoman yritysten osuutta, koska syntyvä tulos kirjataan omaan pääomaan. Oman pääoman negatiivisuus tarkoittaa, että yhtiöllä ei ole taseessa varoja kattamaan velkojien saatavia yhtiöstä. Käytettäessä negatiivista omaa pääomaa yritysten taloudellisen tilanteen arvioinnissa havaitaan, että tilanne on parantunut vuodesta 2018. Oman pääoman menettäneiden osakeyhtiöiden osuus on pudonnut 2 prosenttiyksikköä ja tarkoittaa noin 100 yhtiötä.

Taulukko 9 Tappiollisen tilikauden tai negatiivisen oman pääoman yritysten osuus pienistä osakeyhtiöistä vuosina 2018–2021

	2018	2019	2020	2021	Muutos 18-21
Tappiollinen tilikausi	35 %	35 %	37 %	26 %	
Negatiivinen OPO	28 %	27 %	26 %	26 %	

3.2.4 Kohdejoukon yrityksille maksetut koronatuot ja niiden vaikutus yritysten tulokseen ja vakavaraisuuteen

Kaikille ravintolayrityksille ei maksettu koronatuot. Koronatuotien osuus tuotaa saaneiden yritysten liikevaihdosta oli vuonna 2020 noin 4 prosenttia ja taseen loppusummasta noin 6 prosenttia. Vuonna 2021 vastaavat luvut olivat noin 2 prosenttia liikevaihdosta ja noin 3 prosenttia taseen loppusummasta. Koko yritysryhmässä koronatuotien osuus liikevaihdosta ja taseen loppusummasta oli vain murto-osan. Koronatuotien vähäisen määrän takia lienee todennäköistä, että ne eivät yksinään selitä ravintola-alan yritysten taloudellisen aseman parantumista. Todennäköisin syy lukujen parantumiseen on taloudellisesti heikkojen yritysten poistuminen ja uudet aloittavat yritykset. Selvityksessä Verohallinnon aineistosta poimittiin mukaan ne julkiset tuot, joiden selitteessä esiintyy ilmoittajan kirjoittama sana ”korona” tai ”corona”.

3.2.5 Talouden häiriötekijöitä kaikki yritykset

Konkurssi- ja saneerausvaiheet

Konkurssi- ja saneerausvaiheita oli vuosittain kahdella prosentilla yrityksiä. Lukumääräisesti tarkasteltuna lukumäärät laskivat vuodesta 2018 vuoteen 2021, mutta ero oli marginaalista.

Ulosottoasiat

Avoimia ulosottoasioita oli koko tarkastelujakson ajan kuudella prosentilla yrityksiä eli lukumääräisesti reilulla 400 yrityksellä. Ulosottoasiat jakautuivat melko tasan yksityisoikeudellisiin ja julkisoikeudellisiin velkomuksiin sekä lukumääräisesti että euromääräisesti. Avoimien ulosottoasioiden euromääräinen summa laski vuodesta 2018 määrästä 11,9 miljoonaa euroa vuoden 2021 määrään 9,8 miljoonaa euroa. Ulosottovelkojen pieneneminen johtui pääosin velkaisten yritysten lopettamisesta ja konkurseista, ei maksusuorituksista. Havainto on sama, joka tehtiin myös veroveloissa. Noin sadalla yrityksellä on ulosottovelkojen määrä yli 30 t euroa, joka kattaa suurimman osan kaikista ulosottoveloista.

Ulosoton varattomuusesteet

Vuonna 2018 oli varattomuusesteisiä eli varattomaksi todettuja tai suppean ulosottoesteen omaavia yrityksiä kohdejoukossa 420 eli 7 prosenttia yrityksistä. Varattomuusesteisten yritysten osuus ja lukumäärä oli tasaisesti laskeva vuosittain ja vuonna 2021 oli varattomuusesteisten osuus enää 2 prosenttia ja lukumäärä 125. Tuosta 125 yrityksestä 100 oli todettu ulosottomenettelyssä varattomaksi ja 25 oli suppeassa menettelyssä varattomaksi todettuja. Tässäkin joukossa näkyy heikon talouden yritysten poistuminen markkinoilta pandemian aikana. Konkurssit ja liiketoiminnan lopettaminen on pienentänyt velkojen ja velkaisten yritysten määrää voimassa olevien anniskeluluvan haltijoiden joukossa.

3.3 Vastuuhenkilöt

Selvitystä varten tutkittiin, kuinka monessa uudessa yrityksessä on osakkaana tai organisaatiohenkilöasemassa⁴⁴ henkilö, joka on ollut organisaatiohenkilöasemassa toimintansa lopettaneessa tai anniskelulupansa menettäneessä yrityksessä. Vuoden 2018 aikana ja sen jälkeen rekisteriin kirjatusta 2 842 uuden anniskeluluvan haltijan joukosta löytyi 1 164 aiemmin toimintansa lopettaneen tai konkurssiin menneen luvan haltijan organisaatiohenkilöä. Lukujen perusteella herää kysymys, ovatko tappiollisen anniskelutoiminnan lopettaneet vastuuhenkilöt palanneet elinkeinoon uudella puhtaalla yrityksellä ja vanhat velat on jätetty lopettaneeseen yritykseen velkojien taakaksi.

⁴⁴ Organisaatiohenkilöllä tarkoitetaan *liiketoimintakiellosta* annetun lain ([1059/1985](#)) 2 §:ssä tarkoitettua henkilöä tai sellaista omistajaa, joka yksin tai yhdessä ylenevässä tai alenevassa sukulaissuhteessa olevan henkilön, aviopuolison, rekisteröidyssä parisuhteessa toisen osapuolen tai samassa taloudessa asuvan henkilön kanssa omistaa vähintään 10 prosenttia yhteisön pääomasta tai heillä on vastaava osuus yhteisön äänimäärästä.

4 Toimialakehitys 2022–2023

Kohdejoukon kehitystä seurattiin vielä 16.6.2023 laaditulla luokittelulla, jotta saatiin varmistettua yritysten toiminnan kehityksen jatkosuunta niistä tietoeristä, joista saatiin kuukausittain kerääntyvää ilmoitus- ja maksutietoa.

Arvonlisäverollinen myynti oli vuonna 2022 määrältään 16,2 miljardia, jossa on nousua vuoden 2021 arvosta 2,5 miljardia euroa (18,2 %). Maksetut palkat ovat nousseet arvosta 2,76 miljardia euroa arvoon 3,15 miljardia euroa, kehitystä 14,1 %. Palkansaajien lukumäärä on vuoden 2021 määrästä 189 852 määrästä kohonnut vuonna 2022 määrään 211 136 eli kasvua työpaikoissa on ollut 21 284 palkansaajaa, kehitystä 11,2 %. Anniskeluluvan haltijoiden nettoveronmaksut ovat kasvaneet vuonna 2022 yli 211 miljoonaa euroa, kehitystä 14,1 %.

Yritysten talouden kehitys on ollut pandemian jälkeen positiivista liikevaihdossa, palkoissa, palkansaajissa ja nettoverojen maksussa. Toisaalta yritysten velkaantuminen on lisääntynyt ja ulosottovelkojen määrä on kasvanut vuoden 2021 määrästä 9,8 miljoonaa euroa vuoden 2023 kesäkuun arvoon 14,9 miljoonaa euroa, lisäystä 5,1 miljoonaa euroa (52 %). Vuonna 2021 varattomuusmerkintöjä oli 125 yrityksellä ja 6/2023 oli määrä kasvanut 231 yritykseen, lisäystä 106 yritystä (85 %).

5 Johtopäätökset ja pohdintaa

Aluehallintovirastojen suorittama anniskelutoiminnan valvonta on vuosina 2018–2021 vähentynyt merkittävästi edelliseen neljän vuoden jaksoon verrattuna. Tämä selviää tutkittaessa valvontatilastojen valvontamääriä ja annettujen seuraamusten määriä ja toimenpiteitä. Uusi alkoholilainsäädäntö on muuttanut lupavalvontaa.

Yhtenä merkittävänä syynä valvonnan vähentymiseen voidaan pitää myös alkoholitarkastajille annettua tartuntatautilain mukaista valvontatoimintaa. Wirtaan kirjattiin tartuntatautilain torjuntaan liittyvät tarkastukset ja tämä vaati, että ne teknisesti osoitetaan myös alkoholilain mukaisiksi tarkastuksiksi. Todellisuudessa alkoholilain mukaisina tarkastuksina näkyy sellaisia tarkastuksia tilastoissa, joissa on suoritettu lähinnä vain tartuntatautilain mukaista valvontaa. Lisäksi tartuntatautilain mukaiset tarkastukset, joita alkoholitarkastajat suorittivat pandemian aikana, vaikuttivat tarkastusmääriin. Osa tarkastajien tekemästä tarkastustyöstä kirjattiin tartuntatautilain Wirta sähköiseen tarkastuspöytäkirjajärjestelmään ja näkyvät osana alkoholihallinnon omassa valvonta- ja seuraamustilastossa. Alkoholilain mukaista valvontatyötä tehtiin pandemian aikana vähemmän kuin Valviran tilaston osoittama määrä.⁴⁵

Vuosina 2018–2021 anniskelulupien valvonnan seuraamuksina tai toimenpiteinä on lähes täysin käytetty ohjaavaa kirjettä, huomautusta ja hallinnollista seuraamusmaksua. Lupien määräaikaiset ja pysyvät poistot ovat olleet hyvin vähäisiä. Alkoholilain muutoksen jälkeen seuraamukset ovat aikaisempaa lievempiä. Seuraamuksien tasoon on olennaisesti vaikuttanut alkoholilain 1102/2017 pykälien 71 § ja 72 §:n monitasoinen seuraamusten määräämisen käyttö.

Vuoden 2018 alkoholilain muutosten jälkeen luvanhaltijoiden liiketoiminnastaan antamien ½-vuosi-ilmoitusten tiedot eivät kata kaikkea yrityksen arvonlisäverollista myyntiä, kuten aikaisemmat ¼-vuosi-ilmoitukset tekivät. Ilmoittamattomana eränä jää puuttumaan anniskelutoiminnassa tapahtuva muu myynti ja ruokamyynti. Tämä on johtanut siihen, että nyt ilmoitettujen myyntitulojen vertaaminen esimerkiksi arvonlisäverotuksen kuukausivalvontailmoitusten verotietoihin ei ole mahdollista.

Lupavalvonta on nykyisin monivaiheista ja valvonnan seuraamukset painottuvat lakimuutoksen jälkeen huomautuksiin ja seuraamusmaksuihin. Lupia perutaan valvontatilastojen mukaan nykyisin vähäisessä määrin.

Covid-19 pandemia ja sen perusteella viranomaisten asettamat tilapäiset aukiolo- sekä asiakaspaikkarajoitukset näyttävät vaikuttaneen yritysten talouteen vuonna 2020 merkittävästi tutkitussa anniskeluluvanhaltijoiden yritysjoukossa. Tärkein yksittäinen havainto heikosta taloudesta yrityksistä on, että monet ovat lopettaneet pandemian aikana. Tällä tarkoitetaan, että markkinoilta on poistunut lopettamisen ja konkurssien kautta taloudellisesti heikkoja yrityksiä, jotka eivät ole kyenneet sopeutumaan pandemian ja rajoitusten mukanaan tuomiin muuttuneisiin olosuhteisiin. Poistuneiden yritysten profiili oli; ikää yli 5 vuotta,

⁴⁵ Valvira: Janne Hulkkonen sähköpostilla 5.5.2023.

keskiarvoa korkeampi liikevaihto, korkea velkaantumisaste, heikko kannattavuus, runsaasti verovelkaa, heikko maksuvalmius ja todettuja varattomuushavaintoja.

Vanhoja yli 2 miljoonan liikevaihdon yrityksiä on poistunut markkinoilta ja uusia yrityksiä on perustettu toimialalle. Vuoden 2018 aikana ja sen jälkeen rekisteriin kirjatusta uusien anniskeluluvanhaltijan joukosta löytyi runsaasti aikaisemmin toimintansa lopettaneen tai konkurssiin menneen luvanhaltijan organisaatiohenkilöitä.

Yritysmäärä on tarkastelujakson aikana lisääntynyt ja koko joukon liikevaihdossa on menty vuoden 2018 ohi. Pienissä yrityksissä, joilla liikevaihto ja tase on alle 2 miljoonaa euroa, on vuonna 2021 saavutettu lähes vuoden 2018 taso. Elinkeino on näillä mittareilla palautumassa hyvin. Sama havainto on tehtävissä myös taseiden loppusummaa tutkittaessa, taseet kasvavat ja samoin kasvussa on ALV-myyntien määrä. Yritysten maksuvalmius ja vakavaraisuus ovat parantuneet samoin kuin tappiollisten ja oman pääoman menettäneiden määrä.

Koronatukien vaikutus yritysten talouteen on ollut vähäinen, koska maksettujen tukien osuus liikevaihdosta ja taseiden loppusummasta on ollut vuosina 2020 ja 2021 vain muutaman prosentin.

Anniskeluluvanhaltijoiden verovelat olivat yli 40 miljoonaa euroa joulukuussa 2018. Osa-syynä verovelkojen kasvuun lienee vuonna 2018 tapahtunut alkoholilain muutos ja sen seurauksena valvontatoimenpiteiden väheneminen.

Anniskeluluvanhaltijoiden verovelat ovat vuosina 2018–2021 pienentyneet merkittävästi ja syynä on ollut liiketoiminnan loppuminen ja konkurssit. Verovelkoja on jäänyt maksamatta vuosina 2020–2021 noin 10 miljoonaa euroa vuositasolla. Anniskeluluvanhaltijat ovat verovelkaantuneet uudelleen pandemian jälkeen. Yli kolme kuukautta eräpäivästä vanhan verovelan määrä on kasvanut liki 8 miljoonaa euroa vuoden 2021 jälkeen. Verovelkaa anniskeluluvanhaltijoilla oli 16.6.2023 kaikkiaan 20,4 miljoonaa euroa.

6 Lähteet

- (Valvira), S. j. (2022). *Alkoholihallinnon seuraamukset 2011--2021*. Helsinki: Valvira.
- Harmaan talouden selvitysyksikkö. (2016). *Anniskeluluvan haltijat 2015: Selvitys 2016/S1*. Helsinki: Verohallinto.
- Harmaan talouden selvitysyksikkö. (2023). *Asiakasluokittelu Anniskeluravintolat: ASL_2022_008*. Helsinki: Verohallinto.
- Hirvonen Markku, L. P. (2010). *Suomen kansainvälistyvä harmaa talous*. Helsinki: Eduskunnan tarkastusvaliokunta 1/2010.
- Selvitysyksikkö, H. t. (2019). *Asiakasluokittelu 2019_A32*. Helsinki: Harmaan talouden selvitysyksikkö.
- Selvitysyksikkö, H. t. (2023). *Asiakasluokittelu Anniskeluluvanhaltijat 2021, 06/2023, 16.6.2013*. Helsinki: Verohallinto.
- Sosiaali- ja terveysalan valvontavirasto (Valvira). (2022). *Valvontatilastot 2011--2021*. Helsinki: Valvira.
- Verohallitus. (2006). *Ravintolahanke 2003-2006 loppuraportti*. Helsinki: Verohallitus 20.12.2006.

SÄHKÖISET LÄHTEET

1/2-vuosi-ilmoitus alkoholihallinnolle, elysuomilomakkeet, [Anniskelun puolivuosi-ilmoitus \(windows.net\)](#), [\(Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto \(Valvira\), 2022\)](#), [\(\(Valvira\), 2022\)](#)

VIRALLISET LÄHTEET

Lait ja säädökset

Alkoholilaki (1143/1994)

Alkoholilaki (1102/2017)

Laki harmaan talouden selvitysyksiköstä (1207/2010),

Rikoslaki (39/1889)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus alkoholilain valvonnasta (158/2018)

Sosiaali- ja terveysministeriön päätös anniskeluluvan myöntämisestä ja anniskelutoiminnasta (162/1998)

Tartuntatautilaki 1227/2016

Lain esityöt

HE 100/2017 Alkoholilain

7 Luettelo kuvioista ja taulukoista

Kuvio 1 Ravintolatoiminnan kohonnut harmaan talouden riski	9
Kuvio 2. Yritysten toiminta-aika anniskelulupavuosittain	15
Kuvio 3. Yli kolme kuukautta vanhat verovelat euroissa ja velallisten yritysten lukumäärä vuosina 2018–2021	18
Taulukko 1. Valvonta- ja seuraamusmäärät lainmuutoksen mukaan jaoteltuna	14
Taulukko 2. Kohdejoukkoon valikoituneet yritykset jaettuna PM- (jatkossa pienet yritykset) ja suuriin yrityksiin vuosittain	16
Taulukko 3. Liikevaihto ja ALV-myynti miljardeina euroina vuosina 2018–2021.....	16
Taulukko 4. Palkansaajat ja maksetut palkat miljoonina euroina vuosina 2018–2021.....	17
Taulukko 5. Yritysten nettomaksut Verohallinnolle vuosina 2018 – 2021	17
Taulukko 6. Pienten osakeyhtiöiden osuudet kannattavuusluokissa vuosina 2018–2021	19
Taulukko 7. Pienten osakeyhtiöiden osuudet velkaantumisasteittain vuosina 2018–2021	19
Taulukko 8 Pienten osakeyhtiöiden osuudet maksuvalmiusluokissa vuosina 2018–2021	20
Taulukko 9 Tappiollisen tilikauden tai negatiivisen oman pääoman yritysten osuus pienistä osakeyhtiöistä vuosina 2018–2021	20